
NIEUWE GEGEVENS OVER ENTADA GIGAS EN ANDERE EXOTISCHE VRUCHTEN EN ZADEN VAN ONS STRAND - G.C. Cadée.

Dit artikel is een vervolg op vorige stukjes over "exotische" dwz niet inheemse vruchten en zaden in het Zeepaard (zie bijv. Cadée, 1988a). Het is gebaseerd op nieuwe vondsten en vooral contacten met A. Flink (Museum 't Behouden Huis, Terschelling), waardoor ik interessante vondsten van dat eiland onder ogen kreeg. Ook de andere vindsters die mij hun vondsten lieten zien en soms het materiaal zelfs aan mij afstonden (wat zeer op prijs gesteld wordt, maar niet nodig is) wil ik hartelijk bedanken voor hun medewerking. Ook voor een volgend artikel houd ik mij gaarne aanbevolen, uw vondsten op het gebied van zaden en vruchten te determineren!

De vondst van een zaad van Entada gigas (L.) (Fig. 1) is wel de meest spectaculaire. Mevrouw E. Bonne (Formerum) verzamelde dit zaad eind zestiger jaren tussen Formerum en Hoorn op Terschelling. Het zaad bevindt zich in haar collectie. Het is een grote platte glimmende donkerbruine noot, 52.5 x 44.3 x 19.4 mm groot.

Entada is één van de beroemdste tropische drijfzaden. Er is slechts één eerdere vondst bekend van Nederland: in november 1977 spoelden vele tientallen van dit zaad aan op Walcheren (Van Benthem Jutting, 1977; Leenhouts, 1977). Ook Heerebout (1981) schreef later nog over dit massale aanspoelen, onwetend van de artikeltjes in Gorteria. Terecht m.i. merkt Leenhouts (1977) op dat het aanspoelen van een overigens zeldzaam zaad met zoveel exemplaren tegelijk wel moest wijzen op transport (en verlies) door de mens. Hij vermoedde dat Entada zaden voor de farmaceutische industrie aangevoerd werden. Thans zijn Entada zaden in vele kustplaatsen in Engeland te koop (Nelson, 1988) en ook in Nederland (Cadée, 1988b). Dit jaar zag ik ze in december in marktstalletjes op de markt in Groningen en in de winkel van het zeebiologisch museum te Scheveningen. De vondst van Terschelling is echter ver vóórdát deze zaden algemeen te koop werden aangeboden. Ik denk dus dat we hier de eerste Entada hebben (en vermoedelijk ook de laatste waarvoor dit aannemelijk is te maken), die als echt tropisch drijfzaad

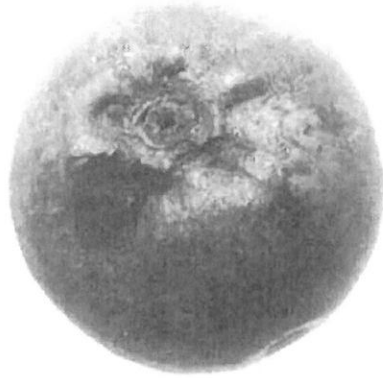

fig. 2a

fig. 2b

fig. 3

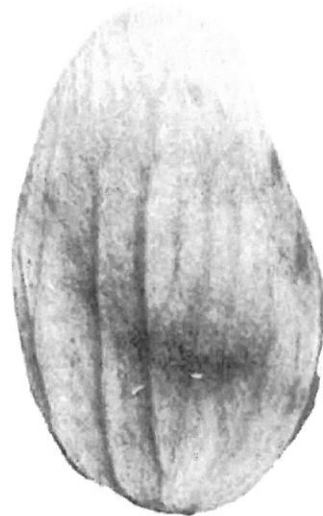

fig. 4

de oversteek over de Atlantische Oceaan gemaakt heeft.

Nelson (1986) verzamelde alle gegevens over tropische drijfzaden in Europa tot medio 1986. Hij vermeldt voor Entada gigas 97 vondsten van Ierland (teruggaand tot 1696), 74 van Engeland, 15 van Noorwegen, 3 van Frankrijk, 2 van de Azoren en Nederland (waarbij het eigenlijk om dezelfde Walcherse vondst gaat) en 1 van Madeira, de Canarische eilanden, IJsland, Spitsbergen (!), België en Guernsey. Entada is hiermee het algemeenst gevonden tropische drijfzaad in zijn lijst, maar daarmee beslist nog niet algemeen op de Europese kust. De meeste vondsten betreffen slechts één exemplaar en de lijst beslaat een tijdspanne van zo'n 400 jaar. Wel blijkt de kust thans veel intensiever onderzocht te worden dan vroeger: meer dan de helft van de Ierse vondsten stamt van na 1970 en in Engeland is de soort zelfs 2x zo vaak gevonden in de periode 1970 tot 1986 als ervoor (eerste geregistreerde vondst 1602). Al eerder werden zij gevonden op de kust van Cornwall en herkend als drijfzaden uit de "Nieuwe Wereld" door Pena & L'Obel in 1570 (zie Nelson, 1988).

Gunn & Dennis (1976) wijzen er op dat alle tropische Entada zaden in de oudere literatuur als E. scandens gedetermineerd werden. Thans onderscheidt men twee soorten: E. gigas voorkomend in Zuid- en Midden-Amerika en E. phaseoloides in (ZO-) Azië en de Pacific. Meestal zijn de zaden van de laatste iets langwerpiger, maar vaak zijn zij niet te onderscheiden van E. gigas. Mijn determinatie geeft dan ook alleen de meest waarschijnlijke naam.

Frans Hovenkamp (NIOZ) verzamelde op 24 maart 1989 een mangistan (ook wel mangostan) vrucht op het Texelse strand bij paal 9 (fig. 2). Garcinia mangostana L. behoort tot de Guttiferae. De ronde iets afgeplatte vrucht is vooral goed te herkennen aan de stervormige stempelrest (zie Fig. 2a) en de 4 leerachtige kelkbladeren aan de basis (gedeeltelijk verdwenen bij het Texelse exemplaar, Fig. 2b). In verse toestand zijn de afmetingen gemiddeld 4 x 5 cm en de kleur is paarsrood, het witte vruchtvlees heeft een zoetzure smaak. Het Texelse exemplaar is bruin verdroogd en meet 4.2 x 5 cm. Garcinia mangostana is een 20 tot 25 m hoge boom die oorspronkelijk uit Maleisië stamt, maar om zijn heerlijke vruchten thans in alle tropische landen gekweekt wordt

(Engler, 1925; Kranz, 1981). Af en toe zijn de vruchten in de winkel in Nederland te koop en daar moet dit exemplaar ook vandaan komen.

Mango's (Mango mangifera) worden kennelijk ook steeds meer gegeten in Nederland, ze behoren nu tot het normale assortiment vruchten dat hier te koop is. Vandaar dat de mangopitten ook steeds vaker op ons strand te vinden zijn. Mijn broer (Martin C. Cadée) vond op 2 oktober 1988 één ex. bij het Horntje, Texel en op 4 april één ex. bij Scheveningen. Sytske Dijkse vond in de zomer van 1990 een exemplaar op het Noordzeestrand van Texel, ikzelf één aan de Waddenkust. Het zijn gemakkelijk te herkennen, lichtbruine, afgeplatte en geribde pitten; er is een grote variatie in grootte en vorm (Fig. 3a, b).

Over wonderbonen schreef ik al eens eerder (Cadée, 1983), naar aanleiding van een aantal op Texel gevonden exemplaren. Sindsdien kom ik ze regelmatig in aanspoelsel tegen, maar steeds enkele oude, bruin verkleurde exemplaren. A. Flonk vond in januari 1990 bij paal 8 op Terschelling een groot aantal vers aangespoelde exemplaren, waarvan hij er mij een honderdtal toestuurde. De meeste hebben nog het typische kleurpatroon van grillige langgerekte paarse vlekken en stippen op een lichtgele ondergrond. Het drijfvermogen van deze zaden blijkt enorm te variëren. Verse exemplaren, die ik in Egypte verzamelde, dreven maar kort (dagen tot weken). Van 10 op het Texelse strand in 1982 verzamelde bonen, die ik op 3 januari 1983 aan een drijfproef onderwierp, drijven er 3 nu, 7 jaar later, nog steeds!

Dit voorjaar (29/1 en 16/2) vond ik in aanspoelsel vóór in de Mokbaai (Texel) 2 bonen, die zeer waarschijnlijk cacaobonen zijn (Fig. 4a, b). Het zijn licht met donker bruine "bonen" met een onregelmatig patroon van lengte richels ("nerven"). Er valt verder weinig aan te zien. Vergelijking met cacaobonen in eigen collectie, verzameld in Zaïre, en een goede afbeelding in Wettstein (1911: fig. 423) leverde deze determinatie op. Cacaobonen (Theobroma cacao L.) worden vanouds uit tropische landen verscheept naar Europa, het valt dus te verwachten dat er wel eens wat gemorst wordt, net als bij wonderbonen. Hoewel ik me herinner gehoord te hebben dat ze ook op Terschelling gevonden zijn, heb ik

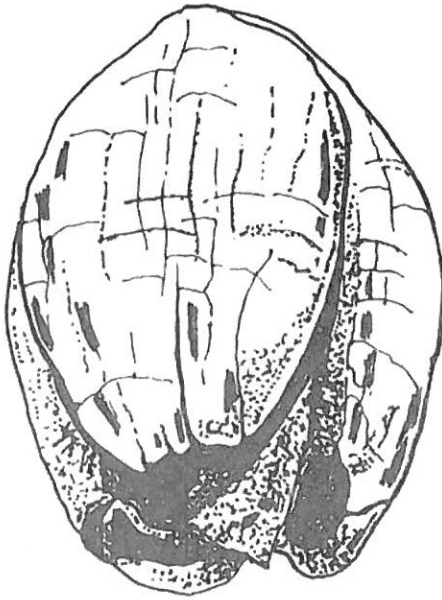

fig. 5

fig. 6

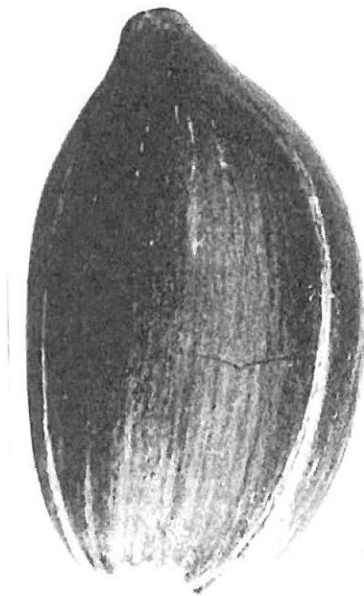

fig. 7

fig. 8

nog nooit materiaal van het strand elders in Nederland gezien.

In 1988 vermeldde ik de vondst op het strand van Texel van 2 palmzaden (Fig. 5), die ik determineerde als Attalea funifera Mart. (Cadée, 1988b). Op dat moment was ik niet op de hoogte van het artikel van Annys (1987), dat eenzelfde palmzaad beschrijft verzameld door een visser op 15 à 20 m diepte op de "Goodwin Sands", voor de mond van de Theems. Dit zaad werd door dr. J. Dransfield, een palmenspecialist van de Royal Botanic Gardens te Kew (U.K.), gedetermineerd als Orbignya phalerata, de Babussapalm.

Aangezien mijn Texelse palmzaden exact overeenkwamen met materiaal als Attalea funifera gedetermineerd in het Herbarium te Leiden, leek het mij het beste dr. J. Dransfield zelf te schrijven om erachter te komen welke determinatie nu de goede was. Dransfield was zo vriendelijk de zaak te bespreken met dr. A. Henderson te New York, specialist in deze groep van palmen. Als resultaat hiervan schreef Dransfield mij op 5 juli 1990: "(dr. Henderson) claims that it is not possible to identify the species from the endocarps alone. There is a possibility that the endocarps do belong to Attalea funifera but it is by no means certain. The genera Maximiliana, Scheelia, Orbignya and Attalea are almost certainly congeneric as was hinted at in "Genera Palmarum", and in the not too distant future Andrew Henderson proposes to make the necessary nomenclatural changes. Thus if you cite your palm as Attalea sp. you will not be wrong".

Het gaat hier dus inderdaad om sterk op elkaar lijkende zaden, die we beter slechts tot het genus kunnen determineren: Orbignya sp. of Attalea sp. afhankelijk van de komende nomenclatuur wijzigingen.

Inmiddels kan ik weer nieuwe vondsten vermelden van dit palmzaad: de heer A.C. Rijken, Middelburg vond in de zomer van 1989 een ruim 8 cm lang exemplaar (Fig. 6) in opgespoten zand op het strand van Zeeuws-Vlaanderen, tussen Nieuwvliet en Nieuwe Sluis. Het opgespoten zand was met een cutterzuiger opgezogen 4.5 à 5 km uit de kust bij de zgn. Sluisse Hompels. Attalea zaden zijn te zwaar om te kunnen drijven, vandaar hun voorkomen in uit zee opgespoten zand

(zo werd ook een exemplaar op Texel verzameld). Baggeren naar het goud van de "Lutine" bij Terschelling leverde eveneens een Attalea zaad op (Cadée, 1988b).

De heer A. Flonk schonk mij een palmzaad (7.1 x 4.2 cm, Fig. 7), dat zeker ook als een Attalea sp. gedetermineerd kan worden, door hem verzameld op de Bosplaat op Terschelling in 1986. Mogelijk is dit wel een ander dan de eerder genoemde Attalea zaden.

Over ivoornoten schreef ik eerder in het Zeepaard (Caée, 1986). Dit zijn een aantal soorten palmzaden waarvan het endosperm zo hard wordt dat het als "plantaardig" ivoor gebruikt werd om bijvoorbeeld knopen van te maken. Ik heb nog niet gehoord dat er weer een opleving is gekomen in het gebruik van plantaardig ivoor, nu olifantsslagtanden in discredit zijn geraakt. Naast de toen door mij genoemde Phytelephas sp. en Hyphaene thebaica blijkt nog een derde palmzaad als plantaardig ivoor gebruikt te zijn: Coelococcus salomonensis Warb. Deze soort komt uit Polinesië, is bijna kogelrond met aan één zijde een gat (Gassner, 1955). Deze soort is nog niet van onze kust bekend.

Van één van de ivoornoten, Phytelephas, zijn weer enkele nieuwe vondsten te vermelden. Het Texels museum (Ecomare) heeft twee exemplaren in zijn collectie, opgevist 40 km west van Den Helder, na een stormperiode eind oktober 1987, door de Texelse visser Biem Vlaming. Een ander exemplaar (3.2 x 4.4 cm, Fig. 8) vond A. Flonk bij paal 20 op de Bosplaat (Terschelling). De Boer (1980) vermeldde een exemplaar van Terschelling (1972) en Ameland (1975), zelf vond ik rond 1960 een exemplaar bij Katwijk/Noordwijk (Cadée, 1986).

Conclusie.

Alleen het zaad van Entada gigas verzameld in de zestiger jaren op Terschelling kan vermoedelijk als een "echt" tropisch drijfzaad aangemerkt worden, dat zonder hulp van de mens de oceaan overstak. Alle andere in dit artikel vermelde vruchten en zaden zijn door de mens aangevoerd en als afval of tijdens overladen in zee terecht gekomen. Dat dergelijk overladen in havens tot aanzienlijke verliezen kan leiden bewezen Denkinger et al. (1990) bij hun onderzoek naar plastic "pellets" langs de Duitse kust.

Abstract.

New data on Entada gigas and other exotic drift seeds and fruits from the Dutch coast.

A seed of Entada gigas is reported from Terschelling where it was collected in the late 1960s, it is probably the first dutch record of a true ("peregrine" sensu Nelson, 1988) drift seed of the species.

Other records of seeds and fruits from our coast include mangosteen (Garcinia mangostana), mango (Mango mangifera), Castor beans (Ricinus communis), Cacao beans (Theobroma cacao), Ivory nuts (Phytelephas sp.) and palmnuts of Attalea sp.. They are all probably transported by man from the tropics ("refuse" sensu Nelson, 1988). Part of the Phytelephas and Attalea seeds were dredged from the North Sea bottom, they are heavier than seawater and thus cannot float.

Literatuur.

- Annys, A., 1987. Palmzaad in bijvangst van Oostende visser. De Strandvlo, 7: 142-143.
- Benthem Jutting, W.S.S. van, 1977. Zaden van Entada gigas (L.) Fawcett et Rendle op het strand bij Domburg. Gorteria, 8: 156.
- Boer, J. de, 1980. Een tropisch zaad, Phytelephas macrocarpa (Palmae), van Ameland. Het Zeepaard, 40: 79-83.
- Cadée, G.C., 1983. Wonderbonen, Ricinus communis, in aanpoelsel; een vraag om meer gegevens. Het Zeepaard, 43: 141-148.
- Cadée, G.C., 1986. Ivoornoten van het Nederlandse strand. Het Zeepaard, 46: 12-18.
- Cadée, G.C., 1988a. Nieuwe exotische vruchten en zaden van ons strand. Het Zeepaard, 48: 62-68.
- Cadée, G.C., 1988b. Seeds of Attalea funifera Mart. and a review of other tropical seeds from the Dutch coast. Porcupine Newsletter, 4: 51-54 (fig. in 4: 69).
- Denkinger, P., J. Prütter, C. Lammen & E. Hartwig, 1990. Häufigkeit und verteilung von Rohplastikgranulaten ("Pellets") an der Westküste Schleswig-Holsteins. Seevögel, Zeitschrift Verein Jordsand, 11: 1-7.
- Engler, A., 1925. Guttiferae. In: Engler & H. Prantl, Die natürlichen Pflanzenfamilien, 2e druk, Bd. 21: 154-237.

- Gassner, A., 1955. Mikroskopische Untersuchung pflanzlicher Nahrungs und Genussmittel. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Gunn, C.R. & J.V. Dennis, 1976. World guide to tropical drift seeds and fruits. Demeter Press, New York, XIII + 240 p.
- Heerebout, G.R., 1981. Entada gigas (L.) F. & R. (Leguminosae) aangespoeld bij Westkapelle. Het Zeepaard 41: 24-25.
- Kranz, B., 1981. Das grosse Buch der Früchte. Südwest Verlag, München.
- Leenhouts, P.W., 1977. Naschrift (bij Van Benthem Jutting, 1977). Gorteria 8: 156-157.
- Nelson, C.E., 1986. Catalogue of European drift-seeds. ongepubliceerde lijst.
- Nelson, C.E., 1988. /verschenen 1990). Exotic drift fruits and seeds from the coasts of Britain and adjacent islands. J. Royal Inst. Cornwall, (N.S.) 10(2): 147-177.
- Wettstein, R.R. von, 1911. Handbuch der systematische Botanik. 2e druk, Franz Deuticke, Leipzig.

Figuren. (N.B. afbeeldingen niet op zelfde grootte)

- Fig. 1 Entada gigas, Terschelling, 5,2 x 4,4 cm.
- Fig. 2 Mangostan vrucht, Texel, 5,0 x 4,2 cm.
- Fig. 3 Mango pitten, a: Scheveningen, 11,2 x 6,6 cm.
b: Texel, 6,8 x 5,2 cm.
- Fig. 4 Cacao bonen, Texel, beiden 2,2 x 1,3 cm.
- Fig. 5 Attalea sp., Texel, 8,1 x 5,2 cm.
- Fig. 6 Attalea sp., Zeeuws Vlaanderen, foto: A.C. Rijcken.
- Fig. 7 Attalea sp., Terschelling, 7,1 x 4,2 cm.
- Fig. 8 Phytalephas sp., Terschelling, 4,4 x 3,2 cm.

adres van de schrijver:
Waterweg 12
1791 LH Den Burg/Texel

* * * * *